

муна. Сви ти знаци имали су вишефункционални и поливалентни карактер и употребљавани су за различите активности и друштвене и културне односе. Систем фигуративног обележавања путем ознака, иконографија и графике био је у прошлости, прећутно или званично, признат као документациони инструмент једног обичајноправног режима интегрисаног у опште обичаје земље.

Поглавље о одговорности у домену магијске и емпиријске медицине представља занимљиви први покушај обраде проблема ове врсте у румунској специјалистичкој литератури. Са претварањем магијске медицине у емпиријску, долази и до промене у правима и обавезама лечника.

Такође, посебно поглавље од значаја за проучавање структуре румунског обичајног права, односи се на решавање спорова у области народних игара и забава.

У најразвијенијем поглављу реч је о типовима сеоског правосуђа, о сложеној структури управног организма села — сеоског савета или савета старациа, и о сеоској легислативи коју је тај савет стварао. На основу први пут прикупљеног материјала произлази да се сеоски савет делио на три групе, а према добу старости чланова. Најстарији чланови изрицали су пресуде, док је савет најмлађих био нека врста извршног органа. Средњу групу сачињавали су чланови у зрелом добу и њихова надлежност односила се на суђење у одређеним професијама. Посебно су анализиране пресуде сточара које су се разликовале од осталих и по поступку доношења. У поменутом поступку аутор објашњава старо обичајно процесно право у румунским областима.

У последњем поглављу реч је о јурисдикцији младих код које се разликују две врсте пресуда — оне које се доносе од случаја до случаја и оне које се изричу једном годишње, обично на велики празник и чији је карактер био церемонијалан.

Правна етнологија, онако како ју је изнео аутор, изражава се тек општом синтезом у којој се кондензују сви парцијални закључци до којих се дошло у изложеним поглављима књиге.

Рад садржи одговарајућу документацију, индекс појмова и аутора, као и селективну библиографију.

Б. Крстић

Robert A. Liston: DISSENT IN AMERICA. New York. 1971. Стр. 151.

Име аутора Листона је нашој читалачкој јавности релативно непознато. Међутим, америчкој јавности се некадашњи новинар представио делима која су углавном третирали урбану проблематику и ропство у Америци. Профил аутора (дипломирао је историју и политичке науке) више је него његова професија диктирао избор тема не само претходних већ и ове књиге. У делу »Dissent in America« учинен је покушај да се насупрот традиционалном тумачењу и схватању појма одвојеног мишљења, и неслагања уопште (дисент), открију паралеле ове установе у области религије и понашања религиозних људи, у расним релацијама, периодима економских криза, неким другим тренутним ситуацијама или дугорочним стањима.

У уводу свог излагања аутор већ наглашава одсуство тежње за давањем потпуне историје дисента у Америци. Он га испитује углавном у истој земљи, данас, иако то не значи да је занемарио питање какав је данашњи у односу на некадашњи дисент, или да је на то питање избегао одговор. Незадовољство аутора значењем које популарни речник даје дисенту (као неслагању или разлици у мишљењу) ипак је примарно. За њега је дисент специфичнији и обухвата нешто више од једноставне неслагласности. Покушају аутора да те особености открије не може се приговорити, већ само резултатима до којих је дошао. Усмеривши истраживање правилно на

поједине области, или, боље рећи, на различите активности, он се у својој анализи, за коју изгледа сматра да је дефинитивна, зауставља само на описној допуни онога што је о дисенту већ рекао. Тако, за дисент у праву каже да је представљен мишљењем мањине чланова судског већа, док дисентерима у религији назива оне личности које су напустиле учешће цркве. Аутор изражава своје резерве и у погледу доминантне тежње да се дисентерима назову само крајњи левичари. За њега, рекло би се, политички призвук неких дисента није битан. Наиме, политичка детерминанта код одређивања дисента је за аутора неприхватљива, што уједно чини разумљивом његову тврдњу да дисентера подједнако има и међу десничарима. Оваквом дистинкцијом, којом негира и у анализи запоставља каузални карактер политичких елемената, аутор задире у питање које чини садржај књиге — а то је питање узрока дисента.

Пре свега, оно што омогућује појаву дисента јесте правило да већина влада у свему. Та формула у пракси аутоматски ствара мањину која је отуда у дисенту, а пошто јој је гарантована потпуна слобода да изрази своје неслагање, њен дисент је у Америци сталан. Други фактор који подстиче дисент јесте миграција која разрешава постојеће разлике у језику, обичајима, економским и политичким идејама. Избор инцидента који треба да илуструју овај дисент, а чији је број у ауторовој анализи сведен на осам, учињен је тако да истовремено укаже на узрок и разноликост његових облика. Тако, на пример, пространство Америке, чињеницом да омогућује сеобе унутар ње, стимулативно делује на дисент и то посебно на онај његов облик који настаје због сукоба и неслагања са претходним, односно затеченим условима живота. Међутим, најзначајнији узрок дисента аутор везује за одређене симболе, за одређене речи у Декларацији о независности које гарантују људима једнакост и право на срећу, а чија злоупотреба у пракси мотивише многобројне и разноврсне дисенте. Затим, обиље примера америчког учешћа у револуцијама појединих земаља, у временском распону од два века, имало је за циљ да пружи противаргумент тези да је Америка мирнодопска земља, као и да укаже на хипокритичку изјаву самих Американца да су мирољубиви. Ауторов закључак да је мир узрок дисента потиче из околности да је сваки рат или оружано учешће Америке, изузев II светског рата, имало своје противнике који су рат сматрали непотребним, неморалним и неумесним.

Остале узрочнике дисента које аутор набраја, карактерише њихова објективност (амерички систем власти или економски систем, на пример) и бројност за разлику од субјективних фактора који производе дисент. Међутим, и поред многобројних узрока које је аутор извојио, у нашем закључку о овоме поглављу преовлађује оцена да се његова каузална анализа не одликује јасноћом појмова и прецизним разграничењем услова од узрока дисента.

Друго занимљиво питање које аутор анализира јесте облик (форма) дисента. Дисенти изражени револуцијом, мирним путем или насињем били су у америчком животу подједнако бројно заступљени. Проблематични облик изражавања дисента аутор придружује и једну учесталу, иако врло необичну форму дисента — физичку сепарацију. Начин живота, као израз сопствених потреба и схватања хиши-племена, на пример, данас представља њихов дисент у односу на живот одраслих и цивилизовано друштво уопште.

Такође значајни дисент, који као и претходни још живи у Америци, јесте „црни сепаратизам“. Одвајање у свим областима живота је реализација става о немогућој интеграцији двеју раса, црних и белих. По мишљењу аутора, узрок појаве дисента у виду сепаратизма, уопште, је незадовољство одређеним начином живота и одређеном политичком, социјалном или економском ситуацијом. Међутим, сепаратизам Црнаца има тенденцију потпунијег одвајања: оснивања црначких заједница које имају и штите сопствене интересе и које, слободне од контроле белаца, негују своје обичаје, уметност и традицију.

Излагање у наведеном поглављу у целини, дакле, не и претходни ставови, може се окарактерисати као непрецизно. Аутор би могао бити суочен и са питањем: да ли се тако разноврсне акције, као што су реални протести (демонстрације) и вербални бунт који тежи некој (најчешће оружаном) промени, могу подвести под заједнички појам дисента?

Наслов посебног одељка „Дисент у суду“ наговестио је анализу овог, у погледу оправданости, најспорнијег дисента. Међутим, аутор је узео у обзир само оне случајеве који, можемо рећи, представљају дисент о дисенту. Наиме, са више или само једним одвојеним гласом суда је доносио одлуке о случајевима који су, сами по себи, већ изражавали дисент. Испитујући ставове суда о таквим акцијама, аутор је закључио да је суд некипут одлуком већине, а понекад мишљењем мањине својих чланова бранио дисент и пружао ефективан начин да се он изрази. Судови су такође константно, нарочито у политичким процесима, санкцијама успешно и спречавали дисент. Чињеница да је суд у неким случајевима кажњавао дисент а у другим га штитио, за аутора престаје да буде дилема оног момента кад је открио сигурно оправдање за један или други став суда. Наиме, по њему тај привидни парадокс америчког правосудског система је разумљив када се зна да неки дисенти нису утирали пут револуцији, нити позивали на уличне демонстрације, а дисент изражен насиљем био изложен ризику да се на њега оружаном (и судском) делује.

На крају својих излагања аутор анализира читаву серију дисента, са циљем да открије континуитет или смену појединих његових карактеристика. Тако, главну разлику између дисентера ранијих година и данас он види у годинама, односно узрасту дисентера. Дисент младих, као продукт њихових година и њиховог идеализма, уперен је против идеја, склоности и живота старијих генерација које су довеле до овог, за младе наслеђеног стања. Поред те садржине, револт младих праћен је и нестрпљењем које утиче на то да се предложене промене одиграју у деценији, а не за читав век. Књига је завршена не толико претпоставком колико размишљењем о могућим последицама које неки, нарочито демографски чиниоци, могу да изазову и да се одразе на облик, садржај и обим дисента у будућности. Управо у овом делу књига има најмању вредност јер је спој са будношћу, и поред богатих поређења између дисента у прошлости и данас, посматран само помоћу једног субјективног фактора — узраста појединих личности дисентера.

Аутору се може замерити што нигде директно не говори о критеријуму за груписање сродних дисента, већ се о томе закључује само анализом наслова сваког поглавља и случајева који су њима обухваћени. Затим, редослед проблема у излагању појединих облика дисента такође није уједначен; код неких аутор покушава да открије узроке, код других само начин испољавања, а код трећих њихову ефикасност. Но књига је свакако разумљива; посебно за оне који проучавају или желе да открију и друге облике друштвеног неслагања и сукоба, а не само разлике у правним схватањима судија и правника уопште. Ипак, изгледа да је аутор појам дисента (као разлике у мишљењу) и појам друштвеног сукоба уопште (негодовање, протест и побуду) поистоветио. Чињеница је да сваки од ових облика неслагања садржи нешто заједничко, али је, исто тако, оправдано и питање да ли су они израз само супротног става или, много више, супротног интереса дисентера. Те дубље корене неслагања аутор није са успехом сагледао. Отуда, као основ за полемику са њим може да послужи питање: да ли је сваки протест дисент, или је он по свом битном обележју израз расног сукоба, класне конфронтације или различите политичке опредељености?